

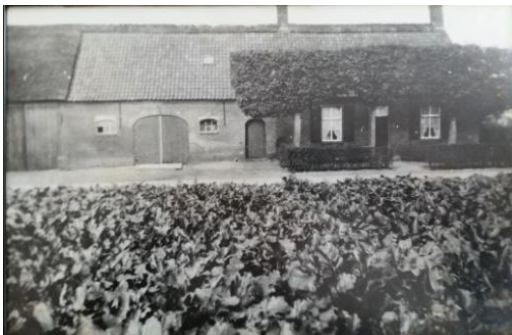
Mijn leven als tienermeisje in de oorlog 1940 - 1945

Mevrouw C.M. Goos-Brouwers¹

Dertien jaar was ik, geboren in 1927 als negende kind van de familie Brouwers-Wenselaars. Mijn ouders kregen veertien kinderen, zeven jongens en zeven meisjes, waarvan een meisje op achtjarige leeftijd overleden is. Ik was toen anderhalf jaar oud.

Met dit grote gezin groeiden we op, op een boerderij, mooi leven, wel druk, maar soms heel gezellig. Onze boerderij² stond vlakbij het vliegveld Gilze-Rijen, waar het altijd mooi rustig wonen was.

Tot op 10 mei de oorlog uitbrak en de rust werd verstoord. Op die bewuste dag werden we 's morgens om vijf uur door mijn vader wakker gemaakt. We sliepen met zes meisjes op een opkamer, boven op de zolder sliepen de zeven jongens. Vader vond dat we maar beter op konden staan, omdat hij 't vermoeden had dat we volop in de



Ouderlijk huis aan de Bavelseweg, Gilze

oorlog zaten. Boven het vliegveld, zei hij, vliegen vliegtuigen af en aan, hele grote rookwolken en zand vliegen door de lucht en er wordt geschoten, ook hele harde knallen.


We stonden allemaal gauw op. Nadat mijn vader ook de jongens boven op zolder gewekt had, ging hij weer naar buiten waar net de buurman met paard en kar met melkbussen aan kwam rijden.

“Zo”, zei vader, “durf jij de koeien te gaan melken in de polder? Volgens mij zitten we volop in de oorlog”. “Geh welnee man”, zei de buurman, “die zijn daar gewoon

¹ In 2018 ontvangen wij van de zoon van Mevrouw Goos een email met de vraag of wij belangstelling hebben voor een door zijn moeder geschreven verhaal met daarin haar belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in Gilze. Wij willen u dit niet onthouden.

² Deze boerderij staat aan de Bavelseweg in het buurtschap Verhoven aan de westkant van het vliegveld.

aan het oefenen". Maar hij had het mis, het was oorlog, iedereen was van slag en begon de dag heel anders dan gewoon.



Bekanntmachung für das besetzte Gebiet

vom 10. 5. 1940

Auf Grund der mir von Oberbefehlshaber des Heeres erhalten Ermächtigung mache ich bekannt:

- I. Die Deutsche Wehrmacht gewährleistet den Einwohnern volle Sicherheit ihrer Person und ihres Eigentums. Wer sich ruhig und feindsig verhält, hat nichts zu befürchten.
- II. Gewalttaten und Sabotageakte sind mit den schwersten Strafen bestraft. Als Sabotage wird jede Beschädigung oder Zerstörung von Eisenbahnanlagen, Kriegsmaschinen, Verkehrs- und Anlagen aller Art sowie das Abreißen und Beschädigen angeschlossener Bekannmachungen gewertet. Jeder, der dem Deutschen Reich durch die Deutschen Wehrmacht stehen Gutes, Wertes und Ehrwürdigen, Beschädigen und Zerschüttern sowie Kundschafter.
- III. Die Aufgabe von Schutzpolizei und Kriegspolizei ist durch besondere Bekannmachungen besonders. Für Eisenbahnen sind diese Bekannmachungen nicht. Jagdschützen sind unter Kontrolle der Wehrmacht, Jäger und Wäpner des Eigenlandes hat den für die Aufrechterhaltung verantwortlichen Eisenbahnen zu unterstellen.
- IV. Kriegsgesichtlich geachtet wird
 1. jede Unterstützung nichtdeutscher Militärpersonen im besetzten Gebiet;
 2. jede Hilfe bei der Flucht von Zivilpersonen in das unbesetzte Gebiet;
 3. jede Nachschubvermittlung an Personen oder Behörden außerhalb des besetzten Gebietes zum Schaden der Deutschen Wehrmacht und des Reiches;
 4. jeder Verkehr mit Kriegsgesandten;
 5. jede Beihilfung der Deutschen Wehrmacht und ihrer Befehlshaber;
 6. das Zusammenrufen auf der Straße, das Verharren von Flugzeugen, die Veranlassung von öffentlichen Versammlungen und Aufzügen, die nicht von einem deutschen Befehlshaber genehmigt worden sind, sowie jede andere deutsches Kundgebung;
 7. Verhörung zur Arbeitsbeschaffung, freiwillige Arbeitsleistung, Streik und Aussparieren.
- V. Die Strafe und Kontrahatschäden, Polizei und Schulen haben aufzusuchen. Sie richten damit der allgemeinen Bevölkerung, ihre Lehrer sind für folgende Verfehlen gegenüber der Besatzungsmacht verantwortlich. Die im öffentlichen Dienst stehenden Personen erhalten ihre üblichen Bezüge weiter.
- VI. Alle gewerblichen Betriebe, Handelsgewerbe und Banken sind im Interesse der Bevölkerung offenzuhalten. Grundbesitz beschlagnahmt wird geachtet.
- VII. Im Interesse einer gewissen und gleichmäßigen Versorgung der Bevölkerung hat jedes Hauswesen von Waren des täglichen Bedarfs (wie Lebensmittel, Bekleidungs- und unterirdischen, Hauswaren) eine als Sabotage gewertet. Der für den täglichen Lebensbedarf der Zivilbevölkerung nötige Verbrauch, insbesondere auch der Marktvorräte, wird, soweit die militärischen Verhältnisse zulassen, nicht unterbrochen werden. Produzenten und Händler mit Waren des täglichen Bedarfs haben ihre Tätigkeitsstellen offen zu halten und den Verbrauch zu erfüllen.
- VIII. Die Erhebung von Preisen und Entgelten (oder Art sowie von Löhnen über den Stand von Tätigkeiten der Besatzung) ist nicht zulässig, soweit nicht Anordnungen ausdrücklich zugelassen sind.
- IX. Das Umrechnungsverhältnis lautet:

1 Reichsmark	= 100 belgische Gulden	= 1,50 FF.
10 Reichsmark	= 1000	= 15,00 FF.
100 Reichsmark	= 10000	= 150,00 FF.

 Die Anwendung dieser anderen Umrechnungskurse ist statthaft. Für Geldscheine und landesübliche Währung besteht Ähnlichkeit.
 - X. Die Truppe und ihre Angehörigen werden ihre Hilfe und ihre Arbeitsleistung usw. zu bezahlen. Hier bei Bezahlung über 100 RM, werden in Stelle der Bezahlung Lichtverhältnisse mitgenommen angegeben und von der deutschen Militärverwaltung abgefordert werden.

Der Oberbefehlshaber des Heeres ruft

Bekendmaking voor het bezette gebied

dd 10 Mei 1940

Bij machtiging van den Opperbevelhebber van het Duitse Leger maak ik bekend:

- I. De Duitse Wehrmacht waarborgt de inwoners volledige veiligheid van persoon en eigendom. Wie zich rustig en vreedzaam gedroeft, heeft niets te vrezen.
- II. Gewelddaden en sabotageakten worden met de zwaarste straffen bestraft. Als sabotage wordt ook beschouwd: alle beschadiging of afzettingen van vervoersmiddelen, vervoers- en installaties aller aard, die voor het bezette gebied van belang zijn, evenals het afrekenen of beschadigen van plantsoenen of bekendmakingen. Onder bijzondere beschouwing van de Duitse Wehrmacht staan: spoor, vervoer en elektrificatielijnen, openbare en andere openbare kunstwerken.
- III. De afwijking van bescherming en krijgspolizei is door bijzondere bekendmakingen vermeld. Voor Eisenbahnen zijn deze bekendmakingen niet. Jagers en wapeniers des eigenlands zijn onder opgave van naam, leerprijs en verantwoordelijkheid van de besatzungsmacht te bevestigen, die voor de bevestiging verantwoordelijk is.
- IV. Door het intresserend wordt geacht:
 1. Elke ondersteuning nietduitse militairen in het bezette gebied.
 2. Iedere hulp verleenend aan burgers, welke het bezette gebied willen verlaten.
 3. Elke inlichting, verschaft van personen of instellingen buiten het bezette gebied, welke de Duitse Wehrmacht of het Rijk een kunnen schaden.
 4. Elk verkeer met krijgsgesandten.
 5. Elke beihilfung van de Duitse Wehrmacht en van haar bevelhebbers.
 6. Samenroepen van de straat, het verharren van vliegtuigen, het betogen van openbare versammlingen en optochten, welke niet van bevelen door een Duitse bevelhebber voortvallen zijn, evenals elke andere Duitserskundgebung.
 7. Opzetting van strijden, het moedwillige vernietigen van den arbeid, versterking, en het verharren van werkloze inwoners.
- V. De strafe en kontrahatschäden, politie en scholen hebben op te zoeken. Die richting van de algemeene bevolking, hunne leeraren zijn voor volgende verfehlen tegenover de bezatzungsmacht verantwoordelijk. Die personen aanspreekelijk in openbare dienst hebben hunne bezoldiging te betalen.
- VI. Alle nijverheidsinstellingen, handelsbetriebe en banken zijn in het belang der bevolking open te houden. De stelling dezer zonder geldige reden wordt geacht.
- VII. In het belang van een gewissen en gelijkmatige versorgung der bevolking is het bevelen van wagen van waren des dagelijksche behoeftes (wie levensnoodigheidsverbruik) streng verboden. Elke beschadiging of afrekenen van plantsoenen wordt geacht. Het afrekenen van de Duitse Wehrmacht van de bezatzungsmacht moet geacht worden, bijzondere ook het marktvorraten, zal, insoweit de militair behoeften het toelaten, niet onderbroken worden. Producenten en handelaars met waren des dagelijksche behoeftes hebben hunne werkzaamheden open te houden en den verbruik te voldoen.
- VIII. De verhooging van prijzen en vergoeligen van loonen, aard evenals van loonen boven het gem., op den dag der bevestiging nietstatthaft. De verbruik, insoweit open uitkomsten uit de besatzung te betalen zijn.
- IX. De wisselkoers wordt als volgt vastgesteld:

1 Duitse	= 1,50 Reichsmark
10 Duitse	= 15,00 Reichsmark
100 Duitse	= 150,00 Reichsmark

 De toepassing van een andere wisselkoers wordt geacht. Duitse evenals inwoners van de bezette gebied moeten aangenomen worden.
 - X. De wehrmacht en de personen daartoe behoorende, zullen hunne loonen normaal betalen. Die geldsommen voor de dienst der bevestiging van de bezatzungsmacht, die niet bij bezetting, hoger dan 100 Reichsmark, worden in plaats van de betaling door de Duitse Wehrmacht inlichting metgenomen en verhoort van beschikken door de Duitse Wehrmacht te bevestigen.

Der Opperbevelhebber der Wehrmacht

Aanplakbiljet met daarin een groot aantal bevelen van de Duitse bezetter. In dit aanplakbiljet wordt ook de wisselkoers bekend gemaakt, voor zowel de Nederlandse gulden als de Belgische franc

Al gauw werd de radio aangezet en daar werd ons vermoeden bevestigd. Volgens de radio moesten we zo gauw mogelijk voor een schuilkelder zorgen, onder de grond. Mijn vader en een paar zonen zijn toen een grote lange gang gaan graven naast ons huis onder een rij lindebomen, de zijanten werden bekleed met stro en op de bodem kwam ook een dikke laag stro te liggen met daarop een schudbedden en een hoofdkussen. Daar moesten we 's nachts slapen met vijftien man. Comfortabel was het niet, maar we voelden ons veilig. Buiten op straat, we

woonden aan een doorgaande weg, hebben we dagen achterelkaar het Duitse leger zien binnenkomen; tanks, vrachtwagens, keukenwagens, kanonnen en vooral rijen lopende soldaten, zwaar beladen. Dat ging dag en nacht door. We zaten toen een dag of drie in oorlog. De nacht erna werd er midden in de nacht op



de voordeur gebonkt, een bel hadden we niet. Mijn vader is open gaan doen, er stond een Duitse officier voor hem. Die gebaarde tegen vader dat ze slaappleats zochten voor de soldaten. “Maar dat hebben we niet”, zei pa, “ik heb dertien kinderen, alles is bezet”. Daar nam de officier geen genoegen mee, hij wilde dat met eigen ogen zien. En zo gebeurde het dat opeens mijn vader met de officier met een grote sterke zaklamp voor onze bedden stond.

FLAK 75 mm luchtafweergeschut

Toen hij gezien had dat daar geen plaats was, wilde hij ook de zolder zien waar mijn broers lagen. Nadat hij gezien had waar ze lagen te slapen - ook zij werden in het licht gezet - was de officier overtuigd dat er in huis geen plaats was.

We hadden in die tijd geen elektriciteit en ook geen waterleiding, het water kwam uit de put en in de koestal was een handpomp. Heel die nacht is het een gerommel en gesjouw geweest in en om ons huis. Toen we de volgende dag uit bed kwamen, wisten we niet wat we zagen toen we de deur van de keuken naar de stal openden. Op de plaats waar de koeien stonden (die liepen nu in de wei) zagen we een heel gelid soldaten liggen op een dikke laag houtkrullen, hun ransel onder hun hoofd. Ze lagen nog te slapen. Op de vloer waren stapels kisten met munitie opgeslagen. We beseften nu wel dat we inkwartiering hadden gekregen. Tegenover ons huis was een grote hoge akker en daar hebben ze die nacht grote kanonnen³ geplaatst. Deze hebben er tot het eind van de oorlog gestaan.

Dag en nacht werden die zwaar bewaakt door enkele soldaten die elkaar aflosten, de overige soldaten vertoefden in en rond ons huis. 's Morgens als de soldaten wakker werden (ze kwamen uit de stal, de schuur en de hooizolder) gingen ze zich

³ Er stonden daar zes stuks luchtafweergeschut FLAK 75 mm (waarvan vijf operationeel)

wassen met een teiltje water uit de pomp. Ze stonden dan met ontbloot bovenlichaam. Wij als kinderen goed nieuwsgierig natuurlijk, stonden ernaar te kijken. We hadden zoiets nog nooit gezien! Mijn moeder, die heel Rooms was, vond dit maar niets. Ze riep ons binnen en sloot de gordijnen en deed de deur op slot.

Enkele nachten hebben de soldaten in de stal geslapen, maar er kwamen al gauw hele grote tenten bij de kanonnen te staan. Later zijn er bunkers voor in de plaats gekomen. Het was wat rustiger geworden, maar toch liepen de soldaten heel de dag door rond de boerderij. Water halen en eetketeltjes afwassen. Vaak vroegen ze ons of we wilden afwassen, dan kregen we daarvoor een dubbeltje.

Maar die nacht dat de officier met een paar soldaten ons huis bekeek voor slaappleatsen, waren ze overal in huis geweest. Mijn moeder had altijd een sigarenkistje met daarin al onze vijftien distributiekaarten op het dressoir staan. Toen de bakker de andere dag brood kwam brengen en moeder de nodige bonnen wou geven, was het kistje leeg. Dat was schrikken voor haar, dus geen bonnen, geen brood. Moeder ging helemaal overstuur naar pa toe en vertelde hem van de situatie. Ze besepte wel dat het die bewuste nacht gebeurd moest zijn. Ze overwoegen om zolang ze niets wisten te zwijgen. Ze hadden niets gezien,

konden niets bewijzen, een echte ramp voor het gezin. Alles was op de bon of het nu koffie - thee - boter - suiker - brood was, niets kon je kopen zonder bon. Wat nu gedaan? Nou was één van mijn broers bevriend met een jongen uit de buurt waar ze thuis een buurtwinkeltje hadden. Moeder haalde daar al haar boodschappen.

VLEESCH 37 ^A	VLEESCH 38 ^A	VLEESCH 39 ^A	VLEESCH 40 ^A	RESERVE D73	RESERVE D74
37 ^B VLEESCH	38 ^B VLEESCH	39 ^B VLEESCH	40 ^B VLEESCH	RESERVE D77	RESERVE D78
				Versnoringen 37	Versnoringen 38
BESCHUIT 37 ⁽¹⁾	BESCHUIT 38 ⁽¹⁾	BESCHUIT 39 ⁽¹⁾	BESCHUIT 40 ⁽¹⁾	ALGEMEEN 237	ALGEMEEN 238
BESCHUIT 37 ⁽²⁾	BESCHUIT 38 ⁽²⁾	BESCHUIT 39 ⁽²⁾	BESCHUIT 40 ⁽²⁾	ALGEMEEN 233	ALGEMEEN 234
BESCHUIT 37 ⁽³⁾	BESCHUIT 38 ⁽³⁾	BESCHUIT 39 ⁽³⁾	BESCHUIT 40 ⁽³⁾	ALGEMEEN 229	ALGEMEEN 230
BESCHUIT 37 ⁽⁴⁾	BESCHUIT 38 ⁽⁴⁾	BESCHUIT 39 ⁽⁴⁾	BESCHUIT 40 ⁽⁴⁾	ALGEMEEN 225	ALGEMEEN 226
BROOD 37 ^{A(1)}	BROOD 38 ^{A(1)}	BROOD 39 ^{A(1)}	BROOD 40 ^{A(1)}	ALGEMEEN 221	ALGEMEEN 222
37 ^B BROOD	38 ^B BROOD	39 ^B BROOD	40 ^B BROOD	ALGEMEEN 217	ALGEMEEN 218

Distributiebonnen voor vlees, beschuit en brood

Toen de jongen - Jos heette hij - 's middags bij ons was, is moeder naar hem toegegaan en zei: "Jos, je moet tegen je moeder zeggen dat we voorlopig geen boodschappen kunnen halen, want al onze bonkaarten zijn weg. We hebben wel een vermoeden hoe het is gebeurd maar pas op we weten het niet zeker". Jos schrok er ook van en opeens zei hij: "Wacht eens even, gisteren is er bij ons in de winkel een Duitser geweest die van alles wilde kopen. Omdat mijn moeder hem niet kon verstaan, moest ik erbij komen en toen zag ik dat hij een gele envelop bij zich had met een heel stapeltje bonkaarten daarin".

Met dit bericht zijn mijn moeder en Jos samen naar vader gegaan. Die vroeg toen aan Jos: "Zou jij die Duitser nog herkennen als je hem zag?" "Ja hoor", zei Jos, "ik heb hem hier al rond zien lopen". Mijn vader en Jos zijn samen naar de officier gegaan en hebben hem zo goed mogelijk de hele situatie uitgelegd. Later op die avond kwam de officier naar mijn moeder toe en toonde haar een witte envelop en vroeg haar: "Was het deze envelop mevrouw?" "Nee", zei moeder, "dat is hem niet, dit is een witte envelop, mijn bonnen zaten in een gele envelop". Toen graaide hij weer in z'n zak en liet een gele envelop zien. "Is het deze misschien?" "Ja", zei moeder. "dat is de envelop waar alles in zat". Hij overhandigde hem aan moeder. Zij kon haar geluk niet op! Wat er met die soldaat gebeurd is, hebben we nooit geweten. Bij ons is hij nooit meer gezien.

Al liepen de Duitsers dagelijks bij ons af en aan, toch hebben wij nooit last van hen gehad. Wel van de vliegtuigen die dag en nacht door de lucht vlogen en de bommen die er overal vielen. Ze waren wel voor het vliegveld bedoeld, maar vielen er bijna altijd naast. Dagelijks loeiden de sirenes en zocht iedereen zo gauw mogelijk de schuilkelder op. Dagelijks vielen zware bommen boven het dorp Gilze, vooral ook in onze buurt. Dan begonnen die zware kanonnen die tegenover onze boerderij stonden te bulderen. Het glas vloog uit onze ramen en de pannen vielen van het dak.

In het dorp Gilze zijn vele doden gevallen, soms hele gezinnen. De oorlog was zo langzamerhand al een hele tijd bezig en het werd steeds heviger en gevaarlijker, maar het gewone leven moest doorgaan.

Ik moest alle dagen weer naar school, de huishoudschool. Leren naaien en koken. Drie kwartier lopen over een smal zandpadje naast een karrenspoor. Huizen

stonden daar niet. Als het alarm ging en de vliegtuigen boven je hoofd hingen, dook je zo gauw mogelijk in een greppel of sloot. Op een dag dat we in school zaten en de sirenes loeiden weer, vlogen we zo gauw mogelijk naar de schuilkelder van pakken stro die op de speelplaats stond. Mijn vriendin die naast me zat was zo bang en onrustig en riep steeds maar: “Ik ben zo bang dat mijn vader iets overkomt (die was bode van de ziekenfonds en moest geld ophalen bij de leden)”. Ze zei me: “Vandaag heeft hij de route bij jullie in de buurt waar het altijd gevaarlijk is”. Ik zei haar: “Ook jouw vader gaat wel ergens binnen”.

Toen het signaal veilig klonk, mochten we allemaal naar huis. We hoorden op straat al dat de bommen weer in onze buurt gevallen waren. Drie boerderijen waren getroffen en op één boerderij was een voltreffer gevallen. Juist de boerderij waar haar vader was binnengevlucht⁴. Man, vrouw, een zoon, twee dochters en haar vader waren allemaal dood. Heel de boerderij lag plat.

Kort daarna toen we weer op school in de schuilkelder zaten, was er weer een zwaar bombardement⁵. We hoorden de bommen naar beneden fluiten. We hoorden het gebulder van de kanonschoten. We wisten wel dat het weer raak zou zijn. Toen het alarm weer veilig blies en we weer naar huis gingen, hoorden we op straat al gauw waar het raak was geweest. Deze keer was het bij mij thuis. Ik durfde niet naar huis, een klasgenootje heeft mij thuis gebracht. In de verte zag ik onze boerderij al staan, zwaar gehavend. Er was een bom net over de nok van ons dak gevallen in ons voortuintje. Hij had een gat geslagen waar wel een huis in kon. Alle pannen van het dak, ramen en kozijnen lagen eruit, gescheurde muren, deuren aan spaanders. Het was een grote ravage. Huilend ben ik naar binnen gegaan. Toen mijn moeder mij zag huilen zei ze: “Wij zijn er allemaal nog, niemand is gewond”.

Mijn moeder was op het moment dat de bom viel aan het eten koken, het was daags voor Kerst. Mijn twee oudste zussen waren in de voorkamer aan het poetsen, die zijn op handen en voeten de kamer uit gekropen. Hun handen zaten vol glassplinters, ze waren onherkenbaar in het gezicht. Dat was van de modder en het zand dat naar binnen was gevlogen. Het dak lag helemaal open en op zolder lag een laag zwart zand van wel tien centimeter dik.

⁴ Het Amerikaans bombardement van 5 juli 1944. Er vielen toen in Gilze 21 doden (red.)

⁵ Amerikaans bombardement van 23 december 1943 (red.)

De Duitsers, die alles gezien hadden, kwamen naar ons gelopen om hulp te bieden. Ze hadden tegen elkaar gezegd toen de bom viel: "Oo, oo die Bauer, die Bauer". Gelukkig konden we in de schuilkelder nog slapen.

Ook het dorp Gilze was vaak het doelwit. Er zijn daar vele doden gevallen, soms hele gezinnen. Alle huizen zwaar beschadigd of helemaal plat.

Onze schuilkelder onder de bomen was volgens de Duitsers geen goed idee geweest, omdat er veel boven bomen en bosjes werd gebombardeerd. De Engelsen dachten dat daar Duitsers verscholen zaten. Dus werd er een andere plaats gezocht, nu even verder van het huis in een diepe sloot met een haag erboven. Daar gingen we 's avonds als het donker werd allemaal op een rij over een smal zandpaadje naar toe. Toen de soldaten vanuit hun tenten dat zagen, waarschuwden ze ons dat we niet een voor een achter elkaar moesten lopen. Ze zouden vanuit de lucht ons voor een rij soldaten aanzien!

Heel lang hebben we daar niet verbleven, het was te ver van het huis. Er werd geadviseerd om een schuilkelder van pakken stro te bouwen vlakbij je huis. Alleen bij een voltreffer ben je niet veilig, maar de scherven konden er niet door, die bleven in het stro steken. Dus kwam er al gauw een schuilkelder van pakstro aan de achterkant van ons huis, een paar meter van de achterdeur. Ja, dat was een verbetering, een flinke laag stro, daar de bedden op en vlak bij huis. Als het alarm ging, was je zo in de schuilkelder. Maar van slapen kwam niet veel. Als 's nachts

de bommenwerpers overvlogen, probeerden die kanonnen ze uit de lucht te schieten. Je lag dan te schudden in de schuilkelder. De oorlog duurde al heel lang en er kwamen steeds meer vliegtuigen in de lucht; het schieten werd steeds meer en heviger. Het dorp Gilze lag helemaal plat, ieder huis was een puinhoop, nergens was je nog veilig.



*Lichte FLAK – luchtdoelgeschut type Oerlikon.
Buitgemaakt op het Nederlandse leger.*

Deze situatie was onhoudbaar en dus zat er niets anders op dan te evacueren naar een naburig dorp. Iedere dag zag je gezinnen vertrekken, waaronder ook wij. We zaten toen ongeveer al twee jaar in de oorlog. Met paard en wagen, soms maar een kar, volgestouwd met bedden, kleding, een beetje huisraad, dat was alles.

Achter de kar liepen dan de kinderen, ook al van alles meesjouwend. Mijn oudste broer en zus bleven thuis op de boerderij om de koeien te melken en al het andere vee te verzorgen, dat kon niet anders. Wij zijn toen naar een broer van mijn vader verhuisd aan de rand van Tilburg. Daar kregen we een klein vertrekje (bakhuis) waar we overdag konden verblijven, 's nachts sliepen we op een grote open zolder met hun eigen vijf kinderen. Daar hebben we ongeveer drie maanden verbleven. Toen iedereen dacht dat het in en om Gilze wat rustiger was, wilde iedereen weer naar huis. Er waren al veel noodwoningen gebouwd, of men kroop bij vrienden in. Als ze maar weer thuis waren!

Maar veel rustiger was het helemaal niet, vooral 's nachts als die vliegtuigen weer door de lucht vlogen. Soms hoorde je de bommen fluitend naar beneden komen. De kanonnen bulderden weer en veel lichtstralen zochten de lucht af naar hun vijand. Ook stonden er vier uitkijktorens her en der in een klein bosje, ook weer niet ver van ons huis en ook die knalden er op los.

Een paar weken zijn wij thuis geweest, nee die toestand was onhoudbaar. Dus weer zijn we vertrokken, nu naar het dorpje Chaam waar we ook drie maanden verbleven.

Het was inmiddels al weer bijna een jaar verder. Toen hoorden we dat de Engelsen in Normandië aan land waren. Ook de Duitsers waren op de hoogte. Ze werden onrustiger en voorzichtiger. Op het vliegveld was geen beweging meer. Maar nog steeds bombardeerden de Engelsen het vliegveld en omgeving. Het hield nooit op.

Op een maandagmorgen loeide het alarm weer. We vluchtten de schuilkelder in. En ja hoor de bommen vielen weer. We hoorden wel dat het deze keer vlakbij was. De ingang van de schuilkelder, waar het daglicht door kwam, werd opeens pikdonker, het zand vloog naar binnen. Wij dachten 'nu heeft ons laatste uur geslagen'. De vliegtuigen vlogen weer weg. Nu durfden wij naar buiten. Overal

rookwolken, je rook een brandlucht. Wij zagen de huizen van onze buren zwaar gehavend. Ook hoorden wij gekreun en hulpgeroep. En daar kwam de buurvrouw bij ons op het erf, de wasstekken nog in haar schort. Huilend zei ze: “De bommen zijn bij ons gevallen. Wij waren op weg naar de schuilkelder, maar hebben die niet gehaald. Ik heb mijn man nog met het paard van het veld zien komen. Onze zoon (zes jaar oud) die ligt voorover plat op het erf, hij is dood. Ik heb nog naar mijn man geroepen, maar ik zag hem nergens meer, ik weet niet waar hij is. En op ’t paadje hier naar toe, daar ligt ’n man dood, die kwam altijd bij ons met textiel, die kwam van Sint Willibrord”. “Blijf jij maar bij ons,” zei vader, “ik ga jouw man zoeken”. Eindelijk vond pa hem. Hij zat gehurkt in de paardenstal achter zijn paard, hij was dood, de schedel was van zijn hoofd geslagen. Met dit bericht moest vader naar haar toe, de dokter en de kapelaan waren al bij ons en hebben zich over haar ontfermd. Dat was nog niet alles. Een andere naaste buurman en zijn vrouw waren ook op weg naar de schuilkelder en konden het ook niet halen. Hun kinderen zaten al wel in de schuilkelder. De bom viel vlak voor de schuilkelder en trof hen beiden. Moeder lag rechts van de kelder; zij was dood. En links lag vader, die leefde nog maar hij was doorzeefd met scherven. Hij heeft het wel gehaald, maar is heel zijn leven zwaar gehandicapt gebleven. Het was een afschuwelijke morgen geweest. Onze buren zwaar getroffen en wij vlak naast hen wonend, waren gespaard gebleven⁶.

Het was een wrede oorlog en al waren de Engelsen dan al in Frankrijk. Wanneer zouden ze hier zijn? Soms gingen dagen rustig voorbij, maar meestal zowat dagelijks, klonk het alarm en vlogen de vliegtuigen door de lucht. Als de motoren stil vielen wisten we wel, nu gaan de bommen vallen en altijd was het ergens raak. Zo gebeurde het op een nacht dat we in de schuilkelder lagen te slapen en een Duitser ons kwam waarschuwen. We moesten zo gauw mogelijk weg zien te komen. Er hing een grote lichtkogel boven ons huis. Alles stond volop in het licht en de vliegtuigen cirkelden rond onze boerderij. Nu zijn we wat verder naar andere buren gevlucht, het was een hele oude boerderij waar we aanklopten. We kenden deze mensen wel, een oude vrijgezelle liet ons binnen. In de kamer was een bedstee waar toen de gordijntjes van open gingen, een oud vrouwtje sprak ons aan en zei: “Blijf maar hier tot alles veilig is”. De vrijgezelle liep met de rozenkrans in haar hand en vond dat we best wat konden bidden. Het ene

⁶ Betrof het bombardement van 7 augustus 1944 (red.)

rozenhoedje na het andere. Tegen de morgen konden we weer naar huis. Gelukkig was er bij ons toen niets gebeurd, maar het was weer een slapeloze nacht geweest. Tussendoor wil ik toch even vertellen dat de soldaten die bij ons geslapen hadden, maar nu bij de kanonnen sliepen, dat die heel beschermend waren, ons altijd helpend en ons waarschuwend voor gevaar maar ook raad gaven.

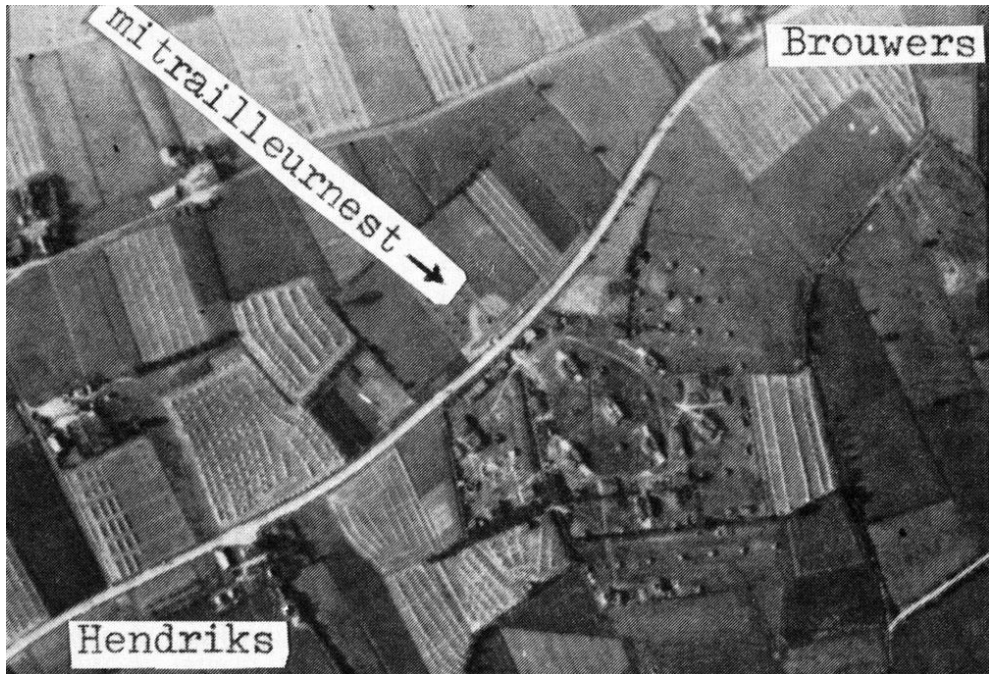
We hoorden toen dat het front steeds dichterbij kwam, dat ze al in België waren aangekomen. Je hoorde het zware gevecht aan het front. Ook de soldaten werden onrustig en bang. Het vliegveld werd opgeblazen! We konden dat goed zien. Bommen die ontploften, vuur, zand, rookwolken, van alles vloog door de lucht. De Duitsers waren aan het terugtrekken. Het vliegveld wat ze opgebouwd hadden en waar iedereen aan mee geholpen had. Alle boeren die paard en kar hadden moesten dagelijks op het vliegveld gaan werken. Ze moesten zand rijden, een spoorlijn aanleggen, helpen loopgraven te graven, wat een angstig iets was. Als het alarm ging dan vlogen de boeren zo snel mogelijk met hun gespan naar de poort van het vliegveld. Op een dag dat het weer onveilig was en mijn broer in galop vluchtte, de bommen vielen al, was hij net buiten de poort toen er een bom net naast het paard insloeg. Wonder boven wonder ontplofte deze bom niet, het was een blindganger. Wat een geluk had hij.

Maar nu het vliegveld helemaal kapot was en er verlaten bij lag vertrokken alle Duitsers. Toch nog niet allemaal. Bij de kanonnen was ook alles weg, maar er werd in onze voortuin een Rode Kruisvlag gehangen. Onze twee voorkamers werden in beslag genomen, twee of drie dokters namen zitting daar. Het was voor de gewonde soldaten die van het front daarheen werden gebracht. Wij zagen dat als kinderen dagelijks aan en hoorden hun gekerm en gekreun. Soms met een legerauto, maar ook vaak op een platte boerenwagen. Sommigen werden geopereerd, verbonden en behandeld, ook zijn er daar gestorven.

De doden werden in een deken gerold, op een boerenwagen gelegd en naar een begraafplaats gebracht. Waar dat was weet ik niet.

's Nachts werd er veel gebeden en gezongen bij de gewonden en doden, naargelang hun geloof was. Op een avond kwam er weer een boerenwagen aan, waarop twee zwaar gewonden lagen te kermen en te kreunen. Mijn zusje en ik

stonden erbij en zagen dit allemaal aan. Omdat er in de ziekenboeg geen plaats meer was, werden ze langs de achterkant door de stalingang naar de stal gedragen. Ze werden voor de koeien (de koeien stonden op stal) op een paar schoven stro neergelegd. Wij hadden wel gezien dat bij de ene zijn been er zowat af was. Ze huilden en kermden van de pijn. Ze gebaarden naar mijn zus en mij dat ze wat drinken wilden. We durfden niet naar ze toe, die ellende konden wij niet aan.



Duitse luchtdoelgeschut Flak-stelling aan de Bavelseweg. Zes kanonnen kaliber 75mm

Op een morgen werd de Rode Kruisvlag weggehaald. Ook de dokters waren vertrokken. Het front moest nu wel heel dichtbij zijn en dat was ook zo! Er werd hard en hevig gevochten daar. We begrepen ook wel dat de bevrijding niet lang meer op zich liet wachten. Ook de Duitsers die her en der nog waren, werden steeds agressiever en grimmiger. Ze begonnen drank te gebruiken, ze waren vaak stomdronken. Zo gebeurde het dat ze goed zat 's nachts over de straat liepen met veel geweld en gejoel, heel onrustig. Tot ze op een nacht in die toestand bij mijn

oom en tante⁷ naar binnen wilden. Bonkten op de deur en riepen met luide stem: “open maken, open maken”. Mijn oom had wel door dat ze dronken waren en deed niet open. Hij en zijn dochter zijn tegen de deur gaan staan om hen buiten te houden, ze dachten die gaan wel weg. Op straat joelden de andere soldaten goed zat. Toen mijn oom weigerde de deur open te maken hebben ze met de loop van het geweer door de brievenbus naar binnen geschoten en met de kolf van het geweer de deur ingeslagen. Daar lagen mijn oom en dochter gewond in de gang. Mijn oom was door zijn hand geschoten en zijn dochter in haar onderbeen. Binnen zijn ze ook nog gaan schieten. De vijf andere kinderen hadden zich overal verstopt toen ze schoten hoorden. Mijn tante was al gauw het huis ontvlucht langs de achterkant van het huis. Ze wilde hulp gaan halen bij de burens. Maar over de straat dat ging niet, daar liepen allemaal dronken soldaten. Ze is toen in haar nachtjapon op haar knieën door een groot veld suikerpeeen naar de burens gekropen. Die zorgden voor hulp. Mijn oom heeft er een invalide hand aan over gehouden en mijn nichtje is wel behoorlijk hersteld. Al heeft het wel lang geduurd. De toestand was onhoudbaar.

Niemand en nergens was je meer veilig. Het werden de laatste dagen van de oorlog. Het front was nu heel dichtbij, veel Duitsers waren er niet meer. Zo af en toe doken er nog groepjes op, die waren zo van slag en opstandig de ze niets met rust lieten, dat ging niet zonder slag of stoot. Alles wat ze konden gebruiken namen ze mee. Of het nou een fiets was, motor of paard, dat ze zo maar uit de stal of het weiland haalden, het werd onder je ogen meegenomen. Zo ook het paard waarmee mijn oudste broer bij de Rijvereniging was, werd meegenomen. Zelfs jonge jongens die op het veld aan het werken waren, waaronder een broer van mij, werden rechtstreeks van het veld geplukt, de vrachtwagen in en mee. Waarom of waarheen werd niet verteld en met hem nog vele andere jongens. Thuis wist men van niks.

De laatste dagen waren veel paarden in beslag genomen en die jongens moesten die paarden mee naar het noorden van het land brengen. Drie maanden zijn ze weg geweest, niemand wist waar ze waren. Een boer uit het noorden waar ze ingekwartierd lagen heeft ze geholpen om te vluchten, 's nachts met een bootje over het water. Het was weer een blij weerzien.

⁷ Familie Vermetten aan de Chaamseweg (Red.)

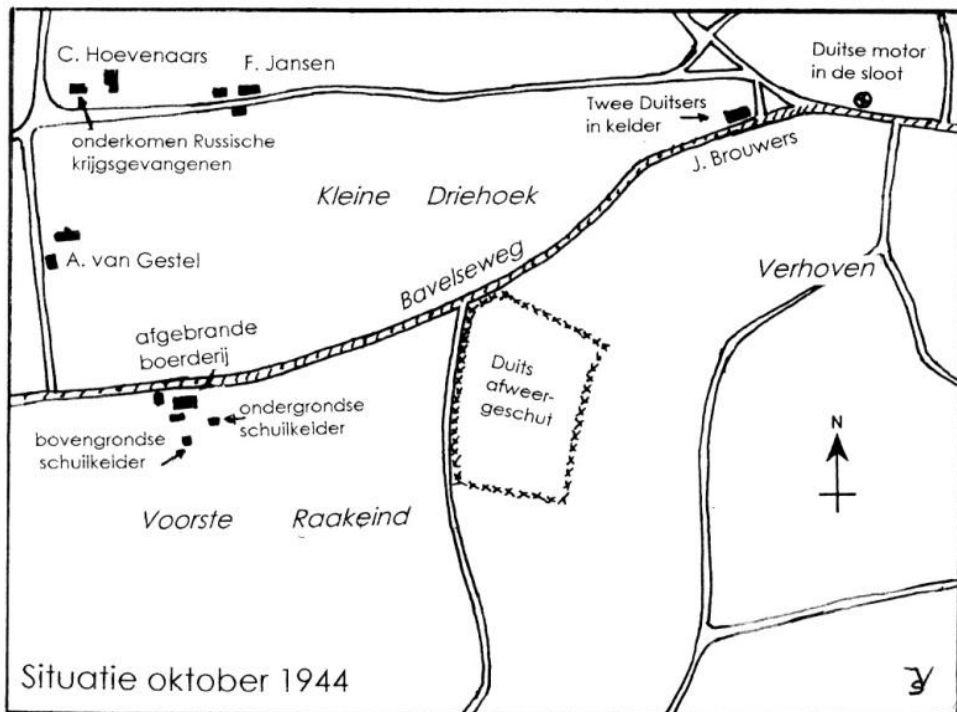
De Engelsen waren nu vlakbij. Het dorp Gilze was aan de beurt. We konden de tanks al horen komen, schieten en bulderen. We dachten nu zijn we van de Duitsers verlost, maar wat toen gebeurde vergeet ik nooit meer. Toen we hoorden dat de tanks ieder ogenblik bij ons zouden zijn, zijn we allemaal maar in de schuilkelder gaan zitten om af te wachten. We hadden nog net gezien dat er op het eind van de straat een tank de hoek om kwam rijden, maar wat we niet wisten dat er van de andere kant een motor aan kwam rijden met Duitse soldaten. Toen die de tank zagen, zijn ze van de motor gesprongen en vluchtten aan de achterkant ons huis binnen. Wij wisten dat niet, hadden dat niet gezien. Wij zaten in de schuilkelder. De Engelsen hadden dat wel gezien, dus kwam de tank recht op ons huis af, dwars door hekken en hagen, over sloten op onze schuilkelder af. Onze oudste broer is naar buiten gesprongen, zijn handen in de lucht en riep dat wij allemaal tevoorschijn moesten komen. De Engelsen beseften dat ze met burgers te maken hadden. Ze gingen toch nog wel de schuilkelder controleren. Toen gebaarden ze dat ze dan in het huis moesten zitten. Nee zei pa, die zijn allemaal al weg. Zij hielden vol dat ze het zelf gezien hadden. Hoe vader ook protesteerde het hielp niet. Toen dwongen ze mijn vader en mijn oudste zus dat ze voor moesten gaan, het huis in. Twee soldaten recht achter hen aan, gewapend met de bajonet op het geweer. Heel het huis werd doorzocht, als laatste kwam de kelder aan de beurt. En daar zaten de twee soldaten van de motor. Met een witte doek en de handen in de lucht gaven ze zich over. Ze zijn meegenomen als krijgsgevangenen.

Het waren angstige uren geweest voor ons. Als mijn oudste broer niet naar buiten was gegaan dan hadden ze onze schuilkelder platgereden, dat was de bedoeling. Dan waren we misschien dood geweest. Intussen reden de tanks af en aan, er werd veel geschoten, vooral op boerderijen. Menige boerderij is toen ook afgebrand.

Ook bij onze schuur, die bomvol stro zat, zagen we de rook al uit het dak komen, boven in de nok. Mijn oudste broer is toen als een rat naar boven gekropen en heeft het smeulende stro losgetrokken en met water het onheil verholpen. Weer hadden we geluk! Van de Duitsers waren we verlost. Nu waren het Engelsen, Polen en Canadezen waar we mee te maken kregen. Die waren erg vriendelijk en gaven ons van alles: sigaretten, chocola, koekjes en vooral blikjes cornedbeef. Het

zuiden van ons land was bevrijd, tot boven de rivieren daar werd nog hard en zwaar gevochten. Maar al waren wij bevrijd, toch vlogen nog steeds Duitse vliegtuigen door de lucht. Ook die gooiden nog bommen, je moest op je hoede blijven.

Zo gingen mijn jongste broertje en het buurjongetje, ze waren ongeveer tien jaar, 's zondagsmorgens samen naar de kerk. Drie kwartier lopen langs een smal zandpad waar een sloot langs lag en geen huizen stonden. Toen halverwege het alarm afging en de Duitse vliegtuigen boven hun hoofd vlogen, zijn ze alle twee op hun buik in de sloot gaan liggen totdat het sein 'veilig' weer klonk. Ze wilden verder gaan, maar toen ze weer rechtstonden zei het buurjongetje tegen mijn broertje: *“Wim, je hebt helemaal bloed in het gezicht, het komt boven van je hoofd.”* Er was een scherf boven in zijn hoofd geslagen. Ze zijn toen maar naar



Dit kaartje is ook gebruikt in het verhaal van Jan Hendrickx, omdat over exact hetzelfde voorval wordt gesproken

huis gegaan en daarna naar de huisarts. Die heeft na weken proberen toch het scherfje eruit gekregen. Hij heeft er geen letsel aan over gehouden. Ook nabij

onze boerderij viel er een bom. Deze raakte een man die op de fiets uit de kerk kwam en op weg naar huis was. Hij was op slag dood. Nee, veilig was het nog altijd niet.

Maar in het dorp en overal in Brabant werden al bevrijdingsfeesten gehouden. Je voelde je vrij, je kon weer op je bed slapen en iedereen was vrolijk en blij. Mijn moeder die een heel gelovige vrouw was, had aan onze lieve vrouwke beloofd: "als ons gezin gespaard mag blijven, we de oorlog met ons allemaal overleven, dat ze op de plaats waar de schuilkelder stond een grot zou laten bouwen." Dezelfde nabootsing als die in Lourdes. En die belofte heeft ze volbracht. Er is een mooie grote grot gebouwd met daarin een groot gewijd Mariabeeld. De pastoor heeft de grot in komen wijden.

Wij hadden heel veel meegemaakt. Het waren heel angstige jaren geweest. Maar ons gezin dat al die jaren zo vaak en zo dicht bij het gevaar zat, is al die jaren wonder boven wonder gespaard gebleven. Vader, moeder en al hun dertien kinderen hebben al die jaren overleefd (een grote uitzondering).

Dit waren mijn herinneringen als tienermeisje aan de oorlog. Op aandringen van mijn zoon Hans, die zo graag naar mijn oorlogsverhalen luisterde en zich hiervoor erg interesseerde, vond ik dat ik alles maar eens op moest schrijven. Ik heb er heel lang over nagedacht, maar besloot toch zijn wens te vervullen. Ik ben nu negenentachtig jaar en kan me nog goed alles herinneren.

Wel zat ik tijdens het schrijven weer volop in de oorlog en heb alles weer opnieuw beleefd. Soms kreeg ik het te kwaad.

Toch ben ik blij dat ik het gedaan heb, maar ik hoop dat onze kinderen en kleinkinderen zo iets nooit mee zullen maken.